

BAIGORRI JALÓN, Jesús

Lenguas entre dos fuegos. Intérpretes en la Guerra Civil española (1936-1939)

Granada: Editorial Comares, 2019, 216 p.

ISBN 978-84-9045-840-2

Desentrañar las intervenciones de los intérpretes tiene interés para conocer la historia en general

(Baigorri 2019: 2)

La interpretació de conferències està de celebració. L'estiu del 1919 se signava el Tractat de Versalles, que posava fi a la Primera Guerra Mundial i comportava la creació de la Societat de Nacions i de l'Oficina Internacional del Treball. Alhora, s'iniciava una nova era de la diplomàcia multilateral en què la presència dels intèrprets de conferència es començava a fer necessària en moltes cimeres i reunions.

En aquest moment en què la professió celebra el centenari, apareixen dos llibres que agradarà tenir a les mans a intèrprets i a historiadors, però també a estudiants i a investigadors en general. D'una banda, l'Associació Internacional d'Intèrprets de Conferència (AIIC) ha presentat *Birth of a Profession. The first sixty-five years of the International Association of Conference Interpreters*, que és el resultat del treball del Grup d'Història d'aquesta institució.

Des de l'any 1997 aquest grup ha furgat en els seus arxius i ha entrevistat testimonis de primera mà que han permès reconstruir els primers seixanta anys de l'associació, que avui agrupa més de 3.000 intèrprets de tot el món i que va ser clau en la definició de la professió i en la defensa dels principis ètics que avui la regeixen.

A la primera part, el lector hi trobarà un repàs cronològic dels principals esdeveniments dels primers temps, i una sèrie de biografies curtes, que recullen les trajectòries dels fundadors de l'associació i dels intèrprets d'aquells anys. En la segona part, diversos autors tracten els temes sobre els quals ha treballat l'associació

aquests anys: des de qüestions de confidencialitat i el procés de gestació dels acords amb les principals organitzacions intergovernamentals, fins al treball amb noves tecnologies i els estudis sobre interpretació remota. El llibre conté, també, un bon recull fotogràfic, testimoni d'aquests cent anys de la professió.

Coincidint amb una altra data assenyalada, els vuitanta anys de la fi de la Guerra Civil espanyola, Jesús Baigorri ha publicat *Lenguas entre dos fuegos. Intérpretes en la Guerra Civil española (1936-1939)*. Com ha fet en els seus dos llibres anteriors, Baigorri posa nom a intèrprets anònims, poliglots del moment que l'atzar va portar a interpretar perquè coneixien més d'un idioma.

Este estudio aspira a recuperar la voz silente de los intérpretes, cuyo concurso fue imprescindible a veces para la comprensión entre los participantes directos en la contienda. (Baigorri 2019: 12)

Els intèrprets foren jueus que coneixien dues o més llengües, a causa de la diàspora familiar, i voluntaris balcànics que havien viscut en comunitats on se'n parlaven diverses. Tots ells, lluny de la notorietat de les organitzacions internacionals que es començaven a forjar, van ser mediadors desconeguts, que han passat desapercebuts en els llibres d'història de la guerra, però que foren necessaris per a la intermediació lingüística i cultural entre els dos bàndols enfrontats. Perquè, a més

de la gran quantitat d'espanyols mobilitzats a cada bàndol, hi van participar milers de combatents estrangers que desconeixien la llengua espanyola.

A més a més d'elogiar la labor dels intèrprets, el llibre és una bona reflexió sobre com la llengua i el coneixement de llengües diverses són una arma per a la guerra. I no sols una arma en sentit figurat. Com diu Baigorri (2019: 17), la llengua parlada i escrita es pot tergiversar en el discurs polític —que per definició no és neutre— per a instigar la polarització i la violència.

Davant la impossibilitat d'accedir a fonts directes, l'autor ens exposa, en la introducció, les fonts primàries d'informació de què s'ha servit: arxius públics on ha treballat físicament, arxius d'accés electrònic, i fons privats i públics, com la documentació digitalitzada del Comitè Internacional de la Creu Roja.

Pel que fa a les fonts secundàries, esmenta les memòries dels protagonistes directes i les fotografies, que han permès identificar intèrprets que difícilment apareixen esmentats en d'altres fonts. Sens dubte, però, un dels testimonis de més valor sentimental són els contactes personals amb els descendents d'alguns dels intèrprets.

El llibre s'estructura en cinc capítols, a part del pròleg, la introducció i l'epíleg. Després de la introducció, al capítol segon, l'autor reflexiona sobre les llengües com a obstacles i com a eines de comunicació. Al tercer, analitza les funcions dels intèrprets com a agents de comunicació a la Guerra Civil espanyola. Al quart, descriu els contextos en què es va desplegar la interpretació. Des de l'enquadrament i la instrucció de combatents i d'assessors fins a la retirada final de les tropes estrangeres, passant per entorns com el pròpiament militar, el sanitari, el judicial o el dels camps de concentració. Al cinquè i últim capítol, Baigorri

presenta els perfils biogràfics d'intèrprets de la Legió Cóndor, dels assessors soviètics (la meitat van ser dones) o de les Brigades Internacionals.

En aquesta última part fa un homenatge a la figura de la dona en la interpretació. Si, en general, els intèrprets ja són personatges marginals en els conflictes bèl·lics, encara ho han estat més quan han estat dones. Baigorri destaca la francesa Teresa Debernardi, que va ser nomenada alferes el juliol de 1937, així com el paper de les moltes intèrprets russes, que no sols van fer tasques de mediació lingüística, sinó que van ser polifacètiques, fent tasques d'espionatge i de propaganda.

A l'epíleg Baigorri ens transporta al temps immediatament posterior a la Guerra Civil. A Espanya, van continuar existint presos estrangers que necessitaven interpretació. Alguns dels intèrprets de la Legió Cóndor van continuar vivint-hi com a espies durant la II Guerra Mundial i centenars de milers d'espanyols es van exiliar a països en els quals s'enfrontaren a barres lingüístiques. Durant aquesta Hitler s'entrevistaria amb Franco a Hendaia amb intèrprets, i aquests continuarien essent necessaris per a la comunicació de la coneguda *División Azul* amb els militars alemanys, tant com amb els russos, bielorussos i ucraïnesos, amb els quals toparien en l'avanç cap als centres neuràlgics de la Unió Soviètica.

Baigorri escriu amb la pulcritud i l'elegància a la qual ens té acostumats, però, més important encara, traspua l'empatia de qui s'estima l'ofici. I, perquè se l'estima, en reconstrueix la història i la identitat per a llegar-les a les generacions d'avui i de demà.

Marta Arumí Ribas

Universitat Autònoma de Barcelona

